

**БІБЛІОГРАФІЧНІ ШЕВЧЕНКІАНА ТА ТЕСЛЕНКІАНА
Ф.К.САРАНИ**

Розробка історико-бібліографічної проблематики на основі нових теоретико-методологічних принципів є одним з актуальних завдань сучасного бібліографознавства. Вивчення витоків та розвитку української бібліографії дає можливість глибше осмислити її національні особливості, бібліографічні факти та явища, засвоїти спадщину видатних бібліографів минулого, щоб реалізувати їхні ідеї, збагатити національну бібліографічну науку, українську бібліографію.

З огляду на це особливий інтерес і актуальність становить творча спадщина Федора Кузьмича Сарани (1921-1995 рр.). Самовіддане служіння Ф.К.Сарани книзі розпочалося понад 50 років тому, коли він був студентом Київського бібліотечного технікуму і поєднував навчання із бібліотечною роботою. Відтоді він цілковито присвятив себе українській книзі - на ниві бібліографії літературознавства, енциклопедичної справи, бібліофільства. "Закоханість у книгу - це зміст і мета мого життя", - згадував Федір Кузьмич [8, 3].

Власне, увесь зміст його життя становить українська книга. Діяльність Ф.К.Сарани займає важливе місце в українській бібліографії як за часом, так і за комплексом проблем, у вирішенні яких він брав участь.

Ф.К.Сарана почав друкуватися з питань бібліографії та літературознавства з 1945 року. І з того часу він опублікував, відредагував, упорядкував кілька сотень праць, серед яких шевченківська та теленківська тематика - найбільш сталі, давні і результативні у науково-бібліографічній та редакційно-видавничій діяльності дослідника. Відомий шевченкознавець, член-кореспондент АН УРСР Е.Шаблювський вважає роботу Федора Кузьмича в цьому напрямку подвижницькою і у вітальному слові з нагоди 50-річчя науковця казав: "Чесність, допропорядність, невичерпна доброзичливість - зробила Вас, Федір Кузьмич, постійним діяльним учасником усіх наших здобутків у галузі літератури, культури, особливо в Шевченкіані" [9, 4].

Головною темою діяльності Ф.К.Сарани була бібліографічна Шевченкіана. Як відомо, над бібліографуванням творів Кобзаря і літератури про нього в різні часи працювали українські, російські, грузинські та інші бібліографи ближнього, а також бібліографи країн далекого зарубіжжя. Першим бібліографом життєвого та творчого шляху Т.Г.Шевченка був російський видавець, літературознавець та бібліограф - М.Гербель, який до "Кобзаря", виданого у 1860 році в Санкт-Петербурзі (це друге видання збірника віршів поета), додав "Список печатных сочинений Шевченко и их перевод на русский язык".

Головне ж місце у бібліографічній Шевченкіані ХІХ - початку ХХ століття посідає праця відомого українського бібліографа М.Ф.Комарова "Т.Г.Шевченко в литературе и искусстве: Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т.Шевченко" (Одесса, 1903. - 143 с.).

Крім М.Ф.Комарова, в дожовтневий період бібліографуванням життя та творчості Т.Г.Шевченка займались й інші українські та російські бібліографи (М.І.Павлик, В.І.Межов, А.В.Мез'єр та ін.). Перший бібліографічний покажчик пореволюційної доби, присвячений Т.Шевченку, вийшов у 1921 р. Автором його був М.Ф.Яшек. Саме йому належала велика заслуга у популяризації творчості поета засобами бібліографії того періоду.

Створення книжкової та бібліографічної Шевченкіани проходить червоною ниткою через усю діяльність Ф.К.Сарани. Так, бібліографічні праці Федора Кузьмича сприяли свого часу більш глибокому вивченню і популяризації творчої спадщини Кобзаря, а також створенню необхідної інформаційної бази для успішного розвитку шевченкознавства.

І справді, перу Ф.Сарани належить півсотні робіт про Тараса Григоровича Шевченка. Перша така публікація з'явилася у 1951 році в № 7 журналу "Советская книга". Підсумком довгих пошуків стала бібліографія Шевченкіани часів Вітчизняної війни [6, 146-171] і стаття "Патріотичне значення творчості Шевченка у роки Великої Вітчизняної війни" [4, 223-235]. Понад 10 років у збірниках праць Шевченківських конференцій бібліограф вів поточну реєстрацію матеріалів про Т.Г.Шевченка. У 1968 році виходить капітальна праця Ф.К.Сарани "Т.Г.Шевченко: Бібліографія ювілейної літератури 1960-

1964 рр.", що увійшла до золотого фонду національної бібліографії та бібліографії Шевченкіани. Тут зібрано і систематизовано понад 11 тисяч найрізноманітніших матеріалів, видрукованих з нагоди 100-річчя від дня смерті і 150-річчя від дня народження Кобзаря. Показчик був високо оцінений в пресі. Вимогливий рецензент Ю.Меженко назвав цю працю "прекрасною і цінною" і констатував: "Шевченкознавство збагатилося ще однією бібліографічною роботою" [5, 5]. Висока вартість показчика безсумнівна. Матеріали охоплюють літературу, що з'явилася за 1960-1964 роки українською та російською мовами. Іншими мовами включено лише книжкові видання, що вийшли в Росії. На відміну від інших видань, тут бібліографуються твори Шевченка і художня література на шевченківську тематику.

У показчику з можливою повнотою бібліографувались книжкові видання та матеріали з журналів, у тому числі й передруки раніше опублікованих праць і художніх творів. З газетних матеріалів відібрано лише незначну частину. Проте, дослідник не обмежувався центральними газетами, а включав окремі статті та інформаційний матеріал з різноманітних органів, де вміщено безліч повідомлень про заходи по вшануванню великого Кобзаря, що дозволило повніше відобразити розмах підготовки і відзначення шевченківських ювілеїв. При цьому суцільно переглянуто лише центральні загальносоюзні і республіканські газети. Шевченківський матеріал з інших органів преси почерпнуто з колекцій окремих номерів газет бібліотеки Державного музею Т.Г.Шевченка. З матеріалів хроніки взято найбільш характерне.

Показчик ювілейної Шевченкіани - це хронологічне продовження двотомної бібліографії про життя і творчість Т.Г.Шевченка, виданої у 1963 році.

Після виходу в світ показчика Ф.К.Сарана і далі продовжував працювати над бібліографуванням Шевченкіани. Ця тема на довгий час стала провідною в його діяльності.

Вагомий внесок зробив учений у створення першого в нашій країні енциклопедичного "Шевченківського словника", першої персональної енциклопедії, де Ф.К.Сарана був і фактичним організатором, і редактором, і автором численних статей (зокрема, "Антології "Шевченківські", "Бібліографування Шевченкіани", "Бібліотека Т.Г.Шевченка", "Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр. і

Т.Г.Шевченко"), і бібліографом, за що його було вшановано присудженням Державної премії України ім.Т.Г.Шевченка. Тож, як і належить, бібліографічна культура словника є високою. І в цьому чимала заслуга його укладача, редактора та бібліографа (це, до речі, стосується всіх інших видань УРЕ). В цій роботі йому прислужився чималий досвід бібліографічного забезпечення української Енциклопедії та інших видань. Цінують шевченкознавці й упорядкований за участю Ф.К.Сарани збірник документальних матеріалів про Т.Г.Шевченка, виданий за його редакцією збірник листів про Шевченка з фондів ЦНБ АН України, численні його публікації у науковій періодиці, журналах та газетах.

Працюючи у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН України, тепер інститут рукописів Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського, Ф.К.Сарана вивчав матеріали про Шевченка і звернув увагу на те, що в багатьох листах різних осіб часто говориться про Тараса Григоровича. Вирішив, що ці листи потрібно опублікувати окремою книгою.

Готуючи це видання, упорядник не мав для зразка аналогічної праці. Збірник "Т.Г.Шевченко в епістолярії відділу рукописів ЦНБ АН України" - перша така справа.

Для публікації залишено 946 листів за період 1842-1911 рр., що містять здебільшого невідомі та маловідомі факти з життя й творчості поета, його злочиння, історії окремих малюнків, рукописів і видань творів, увічнення його пам'яті. Майже всі листи публікуються з оригіналів і лише поодинокі - з копій. Повний текст листа подається тільки у тому разі, коли він увесь присвячений Шевченку. З решти листів взято відповідні уривки.

Тексти листів подано у хронологічному порядку, за сучасним правописом, із збереженням текстологічних особливостей мови авторів. У тих випадках, коли є по кілька листів аналогічних за змістом, подається текст одного-двох найбільш характерних, а в посторінкових вказується: "Листи аналогічного змісту дивись ще під шифром ..." І наводяться шифри, під якими ці листи зберігаються у відділі.

Описуючи цю працю детально, варто відзначити, що бібліографічна діяльність була для Ф.К.Сарани не випадковим захопленням, а розглядалась ним як необхідна база наукової роботи.

Усім його показчикам, книгам, статтям властива глибока ерудиція і ґрунтовність, доскональне оволодіння широким джерельним матеріалом. Повчальною є та постійна увага, з якою усе життя ставився учений до бібліографії.

Ф.К.Сарана нагромадив значний власний досвід, збагатив науку про літературу багатьма бібліографічними показчиками.

Довгі роки Ф.К.Сарана збирав і Тесленкіану. Ця колекція - унікальна і є найповнішою в Україні. У листі до автора бібліографічного показчика Н.Ф.Королевич, колекціонер, пише: Архип Тесленко - це вияв моєї любові до села, до тих загублених талантів, які там народжуються і нерідко передчасно згасають" [8, 6]. На матеріалах цього зібрання Ф.К.Сарана опублікував узагальнений бібліографічний показчик і ряд статей про перебування письменника у Києві.

Ретельно складений показчик містить, насамперед, хронологічний опис видань і публікацій творів А.Тесленка. Розкривається зміст збірок; передруки в хрестоматіях і періодичних виданнях не включаються. Окремо виділено розділ "Переклади творів А.Тесленка" (російською, білоруською, молдовською, мордовською мовами). З можливою повнотою зібрані матеріали у розділі "Література про А.Тесленка". Тут в алфавіті авторів представлені не лише книги, автореферати, дисертації, статті з періодичних видань (включаючи обласні газети, безпосередньо присвячені Тесленкові), а й матеріали про письменника у загальних історико-літературних працях.

Підсумовуючи наведене вище, можна із впевненістю сказати, що свою життєву й творчу долю Федір Кузьмич Сарана пов'язував з бібліографією - тією галуззю джерелознавства, яка на превеликий жаль, надто довго ве жалась у нас другорядною й суто допоміжною, хоч насправді є найпершою і нічим незамінною підвалиною наукового пошуку чи літературно-критичної оцінки.

Обтяжлива своїм обсягом, скрупульозністю й тим, що наслідки її здебільшого виявляються не одразу й не дають поверхових дивідендів, ця праця вимагає самовідданості й щоденного подвижництва, і "саме до таких подвижників на джерелознавчій ниві українського літературознавства й належить Ф.К.Сарана" [3, 3].

Багатогранна діяльність Ф.К.Сарани в галузі книгознавства, бібліотечно-бібліографічної справи і бібліофільства переконує:

бібліографія може бути науковою (а відтак і корисною людям) лише за умови, якщо вона об'єктивна, охоплює всі факти, які характеризують об'єкт аб предмет її інтересів, розкриває повно і всебічно його зміст. Звичайно, як кожна людина, бібліограф може помилятися, зазнавати зовнішніх впливів, може бути навіть тенденційним, суб'єктивно пристрасним у відстоюванні своїх поглядів і переконань. Проте в бібліографічних працях він - насамперед, учений і лише вчений, для якого найвищим суддею є істина.

Таким чином, життєвий та творчий шлях Ф.К.Сарани, який добре відомий українському і не лише українському народові, висвітлює новими гранями його бібліографічне дослідження. Привертає нашу увагу вчений не лише як літературознавець, культурний та науковий діяч, але й як шанувальник бібліографічної роботи, дослідник, один з небагатьох, який як в період розвитку, так і в тяжкі роки занепаду української державності присвятив усього себе українській науці, культурі, літературі. Про це свідчить творча спадщина, що видається українськими та зарубіжними видавництвами та глибоко вивчається його шанувальниками в Україні. Увесь його доробок як бібліографа й книгознавця, невтомного збирача й публікатора забутої спадщини, популяризатора знань про книгу і її творців та дослідників, наукового редактора й літературного критика перейнятий неголосливою любов'ю до рідного письменства.

Розгльнувши основні напрямки діяльності Ф.К.Сарани - людини глибоко інтелігентної, високих професійних знань, широкої ерудиції, надзвичайної працьовитості, сумлінності - можна з певним правом констатувати, що він зайняв почесне місце не тільки серед видатних літературознавців, а й серед книгознавців, бібліографів і поповнив сузір'я провідних учених української бібліографії другої половини ХХ століття.

Література:

1.Герашенко М.В. Т.Г.Шевченко в російській дожовтневій бібліографії // Українська мова і література в школі. - 1976. - № 7. - С.88-91.

2.Гольденберг Л.І. Бібліографічні джерела українського літературознавства: Путівник. - К.: Вища школа, 1990. - 256 с

3. Жулинський М., Павлюк М. Зі щедрим ужином // Літ. Україна. - 1991. - 24 жовтня. - С.3.
4. Збірник праць XI Наукової Шевченківської конференції. - К., 1963. - С.223-226.
5. Меженко Ю. Продовження Шевченкіани // Літ. Україна. - 1968. - 22 березня. - С.5.
6. Питання Шевченкознавства. - К., 1958. - С.146-171.
7. Сарана Ф.К. Стан і завдання бібліографії Шевченкіани // Збірник праць 9-ї наукової Шевченківської конференції. - К., 1961. - С.212-218.
8. Федір Кузьмич Сарана: Бібліографічний покажчик / Уклад. Н.Ф. Королевич, Ю.С. Зубець. - К., 1993. - С.3.
9. Шабліовський Е. Відданість книзі: До 60-річчя Ф.К. Сарани // Літ. Україна. - 1982. - 13 жовтня. - С.4.
10. Шевченкознавство: Підсумки й проблеми. - К.: Наук. думка, 1975. - С.562.